

Arılar Masalı Bugüne Ne Söyler?

*Bireysel Kusurlar, Toplumsal Yararlar ve
İktisadi Refah Üstüne Mandeville'den Dersler*

**Mustafa Acar
Zekai Özdemir**

LiBeRtE

Arılar Masalı Bugüne Ne Söyler?

*Bireysel Kusurlar, Toplumsal Yararlar ve İktisadi Refah Üstüne
Mandeville'den Dersler*

Mustafa Acar - Zekai Özdemir

ISBN: 978-625-93188-3-7

Liberte Yayınları® / 284

1. Baskı: Temmuz 2026

© 2026, Liberte Yayınları®

Tüm hakları saklıdır. Tamamı veya herhangi bir parçası, hiçbir şekilde fotokopiyle veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz ve dağıtılamaz. Yayınevimiz bunu yapanlar ve buna teşebbüs edenler hakkında kanunî işlem yaptırma hakkına sahiptir.

Genel Yayın Yönetmeni: **Özlem Çağlar Yılmaz**

Yayın Koordinatörü: **Serpil Koçtürk**

Kapak ve İç Tasarım: **Çetin Özgör**

Baskı: Bizim Büro Basım Evi Yayın ve Dağıtım Hizmetleri

Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi

Adres: Zübeyde Hanım Mahallesi, Sedef Caddesi 6/A, Altındağ, Ankara

Telefon: (312) 229 99 28 | Faks: (312) 229 99 29 | Sertifika No: 42488

LiBeRtE
yayın grubu

Adres: GMK Bulvarı No: 108/16, 06570 Maltepe, Ankara

Telefon: (312) 230 87 03 | Faks: (312) 230 80 03

E-mail: info@liberte.com.tr | Web: www.liberte.com.tr | Sertifika No: 52155

Liberte Yayınları® Liberte Yayın Grubu'nun tescilli bir markasıdır.

*Her Şey zıddıyla kaimdir.
İyilerin iyiliği, kötülerin ve kötülüğün varlığıyla bilinir.
Günah işlemenin mümkün olmadığı yerde sevabın bir kıymeti olmaz.*

M. Acar

*İktisadi kalkınmayı gerçekleştirmek için ya karıncalar gibi
ya da arılar gibi çalışmak gerek.*

Z. Özdemir

Arılar bile en tatlı balın zehirli çiçeklerde olduğunu bilir.

Goethe

*Her birey kendi menfaati peşinde koşarken bir Görünmez El tarafından otomatik
olarak topluma da hizmet etmeye yönlendirilir.*

Adam Smith

İÇİNDEKİLER

Önsöz	13
Mandeville'in Arılar Masalı'nı Takdimi	15
I. Kısım	
Homurdanan Kovan	21
II. Kısım	
Arılar ve İnsanlar	57
III. Kısım	
Düzenbazlar ve Hilekârlar Dünyası	87
IV. Kısım	
Hukukun Perişan Hali: Adaletin Rant Kaynağı Haline Getirilmesi ...	117
V. Kısım	
Sağlık Sektöründe Yozlaşma: Paranın ve Şöhretin Sağlıktan Daha Önemli Olması	129
VI. Kısım	
Yozlaşmış Din-Diyanet İşleri	151
VII. Kısım	
Yozlaşmış Askeriye/Ordu/Savunma İşleri	175
VIII. Kısım	
Güç Yozlaşması, Yozlaşmış Yönetim, Saray Entrikaları	189
IX. Kısım	
Yozlaşmış Ticari İşler, Ekonomik Çürüme	205
X. Kısım	
Yozlaşmış Adalet İşleri: Mülkün Temelinin Sarsılması	215
XI. Kısım	
Her Cihette Yozlaşma	233
XII. Kısım	
Devletin Birliği Sağlama Yöntemi	251
XIII. Kısım	
Açgözlülük, Tamah, İsrâf, Haset ve Kibir	267

XIV. Kısım	
Düzenbazlığın Yenilik Yaratması	289
XV. Kısım	
Tökezleyince Politikacı ve Askere Lanet Yağdırmak	297
XVI. Kısım	
Gökyüzünün Silkinip Feveran Koparması: Artık Yeter!	309
XVII. Kısım	
Aniden Herkes Dürüstleşir, Kimse Günah İşleyemezse!	337
XVIII. Kısım	
Toplumsal Mıntıka Temizliği: Kötülerin Kökünü Kazıyalım!.....	355
XIX. Kısım	
Allah Dermanını da Vermediği Hiçbir Dert Göndermemiştir!	375
XX. Kısım	
Artık Hile-Hurda Olmasın, Herkes Âbid-Zâhid Bir Hayat Yaşasın!....	383
XXI. Kısım	
Küçüldü Devlet, Yok Oldu Bürokrasi!	403
XXII. Kısım	
Aşağı Doğru, Tepetaklak!.....	413
XXIII. Kısım	
İşgal Yok, Savaşmak Yok, Boş Gurur Peşinde Koşmak Yok!.....	417
XXIV. Kısım	
Elden Giden Büyük Harcamalar, Bu Tezgâhtan Geçinen Yığınlar!....	423
XXV. Kısım	
Düşen Ev ve Arsa Fiyatları, Çöken İnşaat Sektörü!.....	431
XXVI. Kısım	
Azalan Harcamalar, Öğrenilen Ölçülü ve İlimli Hayatlar!	439
XXVII. Kısım	
Sade ve Dürüst Yaşamın Söndürdüğü Zanaatlar!	455
XXVIII. Kısım	
Kötülüğün Olmadığı Dünyanın Son Durağı!.....	481
XXIX. Kısım	
Kıssadan Hisse	499
Sonuç	517

Prof. Dr. Mustafa Acar

1965 Karaman doğumlu olan Mustafa Acar 1986'da ODTÜ İktisat Bölümü'nden mezun olmuştur. Bir süre TÜİK ve T. İş Bankası'nda (1986-1993) çalıştıktan sonra akademik kariyer yapmaya karar vermiş; YÖK YLS bursu kazanarak 1994 yılında ABD'ye gitmiştir. Purdue Üniversitesi'nde Yüksek Lisansını 1996'da, Doktora çalışmasını 2000 yılında tamamlayarak yurda dönmüştür. İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat alanında 2004'te Doçent, 2009'da profesör olmuştur. 2000-2011 yılları arasında Kırıkkale Üniversitesi'nde çalışmış, akademik çalışmalarının yanı sıra İktisat Bölüm Başkanlığı ve İİBF Dekanlığı gibi idari görevler de üstlenmiştir. 2011-2015 döneminde Aksaray Üniversitesi Rektörü olarak görev yapmıştır. 2015 yılından bu yana Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi İktisat Bölümü'nde iktisadi gelişme ve uluslararası iktisat profesörü olarak akademik çalışmalarını sürdürmektedir.

Akademik ilgi alanları arasında genel denge analizi, bölgesel ekonomik entegrasyonlar, Türkiye-AB ilişkileri, tarım ve tarım politikaları, ekonomik özgürlükler, küreselleşme ve serbest piyasa ekonomisi bulunan Prof. Acar'ın ulusal ve uluslararası hakemli dergilerde yayımlanmış çok sayıda bilimsel makalesinin yanı sıra, bazıları ortak yazarlı 22'si telif, 20'si İngilizce'den çeviri olmak üzere yayımlanmış 42 kitabı, derleme çalışmalara katkı niteliğinde 77 kitap bölümü bulunmaktadır.

Telif eserleri arasında *Sosyal Bilimler Sözlüğü* (Ö. Demir ile birlikte), *İktisadın Evrensel Yasaları ve Kadim Sorunları*, *Küreselleşme*, *Güncel İktisadi Tartışmalar*, *Ekonomik Entegrasyon*, *Türkiye ve Avrupa Birliği* (M. Dikkaya ile birlikte), *Tarım ve Tarım Politikalarının Geleceği* (S. Aytüre ile birlikte) ve *Hizmetten Hezimete FETÖ: Bir İhanetin Öyküsü* adlı kitaplar bulunmaktadır. Çeviri eserlerinden bazıları şunlardır: *Milletlerin Zenginliği* (A. Smith), *Tercih Özgürlüğü* (M.&R. Friedman), *Eşitlikçilik* (M. Rothbard), *Bitmeyen Arayış* (K.R. Popper), *İktisadi Düşünce Tarihi* (M. Skousen), *Tercih*, *Görünmez Kalp*, *Her Şeyin Bedeli* (R.D. Roberts), *Siyasal İslam'ın Geleceği*, *Yeni Türkiye Cumhuriyeti*, *Türkiye ve Arap Baharı* (G.E. Fuller), *Maskesi Düşürülen Marksizm* (L. Mises), *Paranın Özelleştirilmesi* (F.A. Hayek), *Anti-Kapitalist Safsatalar* (R. Zitelmann), *Yirmi Birinci Yüzyılda Kapitalizm* (D. Park), *Kapitalizm*, *Sosyalizm ve Demokrasi* (J.A. Schumpeter).

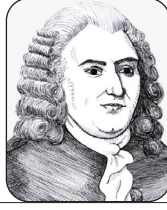
Prof. Dr. Zekai Özdemir

Prof. Dr. Zekai Özdemir, lisans eğitimini Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi'nde tamamlamıştır (1977–1981). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde (1985–1987) döneminde yüksek lisans, (1987–1990) döneminde ise doktora çalışmasını tamamlamıştır.

Akademik kariyerine 1985 yılında Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak başlayan Özdemir, 1993 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne geçmiştir. 1995–2000 yılları arasında aynı fakültede yardımcı doçent, 2000–2005 yılları arasında ise doçent olarak görev yapmış, 2005 yılında profesörlük unvanı almıştır. Uzun yıllar İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde çalıştıktan sonra yakın geçmişte buradan emekli olmuştur. Halen Haliç Üniversitesi'nde görev yapmaktadır.

2005–2006 yılları arasında Türk-Kırgız (Manas) Üniversitesi'nde akademik faaliyetler yürütmüş olan Prof. Özdemir, 2008 yılında Manas Üniversitesi'nde rektör yardımcılığı, 2009 yılında ise rektör vekilliği görevlerini üstlenmiştir.

Prof. Dr. Zekai Özdemir, hem akademik hem idari tecrübeleriyle iktisat alanında uzun yıllara yayılan bir birikime sahiptir. İstanbul Üniversitesi'nin yanı sıra, hâlen Haliç Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmakta olup, çalışmalarını iktisadi analiz, sektör araştırmaları ve iktisat politikası alanlarında sürdürmektedir.

Bernard Mandeville

(1670-1733)

Hollandalı düşünür, iktisatçı, ahlâk ve siyaset felsefecisi, hicivci, yazar ve doktor. Hollanda'da doğmuş olmakla birlikte hayatının büyük bölümünü İngiltere'de geçirmiş, eserlerinin çoğunu İngilizce yazmıştır. Tıp eğitimi almış, Erasmus ve Leiden Üniversitesine devam etmiş, hayvanlar konusunda Kartezyen otomatizm teorisini savunduğu bir tez yazmıştır (1689). 1691 yılında tıp fakültesini bitirdikten sonra İngiltere'ye gitmiştir. Doktorluğunun yanı sıra edebi çalışmalarıyla da ün yapmıştır. Yakalandığı influenza (grip) hastalığından kurtulamayan Mandeville, 1733'te Londra'da 62 yaşında hayata veda etmiştir.

En meşhur eseri, ilk versiyonu 1705'te yayımlanmış olan *Arılar Masalı*'dır. Ahlâk üzerine sıra dışı düşünceleriyle tanınan Mandeville, Hobbes'u izleyerek insan doğasının bencil, çıkarıcı, ikiyüzlü, sahtekâr ve aşırı tüketim odaklı yönüne dikkat çekmiştir. Tüm bu doğal insani eğilimlerin esasen ilerlemenin itici gücü olduğunu savunan görüşleriyle ahlâk ve ekonomi arasındaki paradoksal ilişkiye dikkati çekmiştir.

1705'te *Hormurdanan Kovan, yahut Düzenbazlar Dürüstleşti* (The Grumbling Hive, or Knaves Turned Honest) başlığıyla bir şiir yazmış, şiirde her tarafından bal damlayan kovan-da yaşayan arıların aniden dürüstleşip erdemli hale gelmesiyle refah dolu o güzel günlerin geride kaldığını, zira kişisel çıkar peşinde koşmadan ekonominin çökeceğini, özel kusurlar olmadan kamusal fayda olmayacağını ileri sürmüştür.

Bu şiir daha sonra 1714 yılında *Arılar Masalı: Özel Kusurlar, Kamusal Yararlar* (The Fable of the Bees: or, Private Vices, Public Benefits) adlı, Remarks (Notlar) ve *An Enquiry into the Origin of Moral Virtue* (Ahlâki Erdemin Kökenine Dair Bir İnceleme) adlı düzyazıları da içeren eserin esaslı bir bölümü olarak yeniden yayımlanmıştır. Kitap esas itibarıyla –bazı İngiliz liderlerin İspanyol tahtına kimin varis olacağı konusunda patlak veren çatışmaları kişisel çıkarlar için kışkırtmakla eleştirildiği- İngiltere'nin 1705'teki durumuna ilişkin siyasi bir hiciv niteliğindedir.¹

Arılar Masalı'nda Mandeville bütün eylemlerin öz menfaat ya da kişisel çıkardan kaynaklandığını, bireysel kusurların toplumsal faydalar yarattığını, bundan dolayı da sadece erdemli ve sade bir hayatın sürdürülebilir olmadığını ileri sürmüştür. İnsanın her eyleminin altında sürekli doyurulma arzusunda olan ben sevgisi, kibir ve kendini beğenme gibi duyguların olduğunu vurgulayan Mandeville, ahlâkın temel esaslarının, insanoğlunu itaatkâr ve birbirine faydalı hale getirmeye çalışan 'hünerli siyasetçiler' tarafından ortaya konulduğu görüşündedir.

¹ Bernard Mandeville, *Wikipedia*, https://en.wikipedia.org/wiki/Bernard_Mandeville, (17.12.2025)

Önsöz

Elinizdeki eser, Mandeville'in meşhur *Arılar Masalı* adlı şiirinin modern dünyadaki gelişmeler ışığında iktisadi, felsefi ve sosyolojik perspektiften geniş bir yorumu, derinlemesine bir analizidir. Eserin temel konusu, *Arılar Masalı*'nın bireysel kusurlar, toplumsal faydalar, ahlâk, erdem ve iktisadi refah üzerine modern dünyaya ne söyleyebileceği, bireysel zaaflar ile toplumsal zenginlik arasındaki paradoksal ilişkinin nasıl izah edilebileceğidir.

Tanrı “mutlak iyilik” ise dünyada bunca kötülük ve kötülerin neden var olduğu meselesi öteden beri felsefenin ve dinin en çetrefil meselelerinden biri olagelmıştır. Sıradan insanları bırakalım bir kenara, okumuş-yazmış, eli kalem tutan, soyut düşünebilen pek çok yazar, çizer, aydın, akademisyen bile bu meselenin içinden çıkamamıştır. Pek çok insan Tanrının mutlak iyilik oluşuyla dünyada kötülüğün ve kötülerin varlığını bir türlü bağdaştıramamakta; çaresizlik içinde epeyce kıvrandıktan sonra bir kısmı çareyi Tanrıyı inkârda (ateizmde) bulmakta, bazıları bu işin içinden çıkılamayacağı sonucuna vararak bilinemezliğe (agnostisizme) sığınmakta; dindarların bir kısmı ise çetrefil bazı itikadi konuların “taakkuli” (akledilebilir, akılla bilinebilir) değil, “taabbudi” (sorgulamadan iman edilmesi gereken, kullukla ilgili) olduğuna hükmetmektedir.

Oysa bu satırların yazarlarına göre mesele gayet açık, net, akledilebilir ve anlaşılabilir bir meseledir: Dünyada kötülük ve kötüler vardır; çünkü dünya imtihan dünyasıdır, Cennet ve Cehennem boşuna yaratılmamıştır. “Bütün canlılar ölümü tadacaktır” (Ankebût, 57), herkes günün birinde Ahirete göçecektir; herkesin oradaki akıbetini belirleyecek olan da bu dünyada kendi özgür iradesiyle yapıp ettikleridir. Bu bağlamda iyilik ve iyiler kadar kötülük ve kötüler de bu dünyada bir boşluğu doldurmakta, hayatı anlamlı kılmakta, dünyayı imtihan dünyası yapmaktadır. İyileri iyi yapan, onların Cenneti hak etmesini sağlayan şeylerin başında da kötülük karşısındaki tutumu ve kötülere karşı verdiği

mücadele gelmektedir. Eskiler “her şey zıddıyla kaimdir” demişler; bu anlamda iyiliği ve iyilerin varlığını anlamlı ve değerli kılan şey de kötülük ve kötülerin varlığıdır. İşte Mandeville bu eserin konusu olan meşhur şiirinde bu tartışmaya iktisadi bir boyut da eklemekte, bireysel kusurların, aşırılıklar ve hırsların esasen iktisadi refah ve toplumsal zenginliğin itici gücü olduğunu ileri sürmektedir.

Bernard Mandeville’in *The Fable of the Bees (Arılar Masalı)* adlı eseri, ahlâk, bireysel çıkar ve toplumsal refah arasındaki ilişkiyi tartışan en önemli şiirlerden biridir. 18. yüzyılın başlarında yayımlanan bu eser, iktisadi düşünce, ahlâk felsefesi ve sosyoloji açısından devrim niteliğinde tezler ortaya koymuş, Adam Smith gibi sonraki düşünürlerin fikirlerini derinden etkilemiştir. Mandeville’in temel argümanı, bireylerin bencil tutkularının ve kusurlarının paradoksal bir şekilde toplumun genel refahına katkıda bulunduğuudur. O, erdem ve ahlâkın bireysel düzeyde övülen kavramlar olmasına rağmen, ekonomik büyüme ve toplumsal ilerleme açısından bazı “kusurların” vazgeçilmez olduğunu savunur. Tıpkı yeryüzünde insanın macerasının başlayabilmesi için Hz. Adem’in ve eşinin, ilahi emri çiğneyerek Cennet’te yasak meyveyi yemesi ve bunun muazzam dünya macerasına ve imtihanına kapı aralamış olması gibi...

Bilindiği üzere modern iktisadın kurucusu olarak kabul edilen Adam Smith, *Milletlerin Zenginliği* (1776)² adlı meşhur eserinde “Görünmez El” öğretisini dile getirmiş, bu bağlamda herkes kendi şahsi çıkarı peşinde koşarken otomatik olarak topluma da hizmet edeceğini ileri sürmüştür. Smith bireylerin kendi şahsi çıkarını önceleyen davranışlarının topluma da fayda sağladığını, toplumun ilerlemesine katkıda bulunduğunu belirtmiştir. Kişisel menfaat peşinde koşmanın otomatik olarak topluma da yarar sağlayacağını dile getiren klasik örneğinde Smith şunu söyler: “Yemeğimizi kasabın, manavın ya da fırıncının diğerkâmlığına değil, onların öz-sevgilerine, kendi menfaatlerini gözetmelerine borçluyuz (Smith, [1776] 2022). Smith’in bu argümanı ile Mandeville’in *Arılar Masalı*’nda dile getirdiği ana fikrin benzerliği çok açıktır. Başka bir deyişle, Mandeville bireylerin kendi çıkarlarını gözetirken farkında olmadan toplumun genel refahına hizmet ettiklerini öne sürerek, modern iktisadi düşüncenin temel taşlarından biri olan “görünmez el” fikrine önemli bir öncül oluşturmuştur. Esasen “görünmez el” öğretisinin özü, bireysel çıkar ile toplumsal çıkar arasında ille bir çelişki veya çatışma aramanın beyhude olduğu, insanlar kendi kişisel menfaatleri peşinde koşarken bir “Görünmez El” –bunu ister Tanrı ister piyasa fiyatları olarak yorumlayın- tarafından toplumun menfaatine de hizmet edecek şekilde yönlendirildiğidir. Adam Smith’in klasik örneği çok açıklayıcıdır: Soframızaki et ve ekmek fırıncının ve kasabın iyilikseverliğinin değil, kendi menfaatlerini gözetmelerinin ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

2 *An Inquiry into the Nature and the Causes of The Wealth of Nations*. Türkçesi: *Milletlerin Zenginliği*, Çev. M. Acar, Konya: NEÜ PRESS, 2025.

Dindar ya da kollektivist-sosyalist damarı kabarık bazılarımızın sık sık yaptığı gibi, Smith'i "bencilliği meşrulaştırmakla" suçlayıp yerden yere vurmada bir daha düşünmekte yarar vardır. İnsanların fitraten önce kendilerini ya da şahsi menfaatlerini düşünme eğilimine esasen "Anadolu irfanı" da aynen iştirak eder: Atalarımızın "önce can, sonra canan" derken özü itibarıyla aynı şeyi söylediği izahtan varestedir.

Arılar Masalı'nın Milletlerin Zenginliği'nden yaklaşık 70 yıl önce yayımlandığı dikkate alındığında, bireysel çıkar peşinde koşmanın toplumsal yarar doğuracağı fikrinin ilham kaynaklarından birinin Mandeville olduğunda kuşku yoktur. Ancak Mandeville'in bu konudaki görüşü Smith'inkinden daha serttir. Her ikisi de bireylerin kollektif eylemlerinin toplumsal fayda yaratacağına inanmakla birlikte, söz konusu kamusal faydayı sağlayan katalizörün ne olduğu konusunda farklı görüştedirler. Smith görünmez bir işbirliği ile sonuçlanan *erdemli bir kişisel çıkara* (virtuous self-interest) inanırken, Mandeville -uygun şekilde kanalize edildiği takdirde- görünmez işbirliği yaratacak olan şeyin *vahşi hırs, doymak bilmez açgözlülük* (vicious greed) olduğuna inanmaktadır. Söz konusu "uygun şekilde kanalize etme" yolunun niteliği de Mandeville'in yaklaşımını Smith'in *birakınız yapsınlar* (laissez-faire) yaklaşımından farklılaştırır. Mandeville *Arılar Masalı'nda* da dile getirdiği üzere, esas itibarıyla insanın hırslarının kamusal fayda doğurmasını temin etmek için politikacılara çağrıda bulunur: Bireysel kusurlar ya da ahlâksız davranışlar hünerli bir politikacının marifetli yönetimiyle toplumsal yarara dönüştürülebilirler.³

Mandeville'in eserinin temel metaforu, çalışkan arılarla dolu bir kovan üzerinden şekillenir. Bu kovan, bireylerin hırsları, lüks düşkünlükleri ve çıkarıcı davranışları sayesinde refaha ulaşmış, ancak ahlâki bir dönüşüm geçirerek erdemli bir topluma dönüştüğünde çöküşe sürüklenmiştir. Mandeville, bu alegori aracılığıyla geleneksel ahlâk anlayışına meydan okur ve ekonomik gelişmenin, bireylerin sadece erdemli ve fedakâr olmasıyla değil, aynı zamanda bencil dürtülerini takip etmeleriyle mümkün olduğunu öne sürer. Bu, özellikle merkantilist ekonomi anlayışının egemen olduğu bir dönemde, bireysel çıkarın ve piyasa mekanizmasının toplumsal fayda doğurabileceği fikrini radikal bir biçimde gözler önüne sermiştir.

Mandeville'in düşünceleri, onun ahlâki çelişkileri cesurca ele alması nedeniyle dönemin birçok muhafazakâr düşünürü tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir. Erdemin ve kamusal ahlâkın toplumu ayakta tuttuğuna dair yaygın inanca karşı çıkan Mandeville, toplumların gerçek motivasyonlarını analiz ederken insanlığının doğasına dair daha gerçekçi bir bakış açısı sunmuştur.

Tercüme işiyle yakından ilgilenenler, önemli eserlerin bir dilden diğerine çevrilmesi işiyle fiilen meşgul olanlar bilir: Bir eser üç farklı optik gözetilerek çevrilebilir, yorumlanabilir: 1) Ne dedi, 2) Ne demek istedi? 3) Ben aynı şeyi kendi

3 Bernard Mandeville, *Wikipedia*, https://en.wikipedia.org/wiki/Bernard_Mandeville

dilimde nasıl söyledim? Birincisi mota-mot, kelime kelime, ya da lafzi (literal) çeviridir. Kelimeleri kendi dilinizdeki karşılıklarını yan yan koyarsınız, olur biter. İkincisi “mealen” çeviridir. Yani şairin ne demek istediğine odaklanır, anlamı vermeye çalışırsınız. İkincisi daha zahmetli, ama daha değerlidir. Üçüncüsü, daha da zahmetli, ama daha da değerlidir: Orijinal eserin sahibinin ne demek istediğini anladıktan sonra, bunu kendi dilinin incelikleri, edebi sanatları, deyimleri, nükteleri, kendine özgülüğün labirentleri içinde yeniden ifade etmek, adeta eseri hedef dilde yeniden vücuda getirmek, yeniden inşa etmektir. Esasen bütün tercümelelerin bu yaklaşımla yapılması gerekir.

Bunlara, bizim bu eserde yapmaya çalıştığımız şeyi düşünerek bir dördüncü optik eklemek mümkündür: Bugün söylese şair aynı şeyi nasıl söylerdi? Bu optik, bir anlamda orijinal eserin günümüz koşullarında, yeni gelişmeler ışığında yeniden ifade edilmesi, yorumlanmasıdır. Bizim bu eserde yaptığımız, Mandeville’in 18. Yüzyıl başlarında *Homurdanan Arı Kovanı* metaforu üzerinden biz insanlara vermeye çalıştığı mesajı günümüz gerçekleri ve modern zamanların gelişmeleri ışığında yeniden ifade edip yorumlamak ya da şerh etmek olarak görülebilir. Eserde yer yer toplum menfaati, planlama, ortak çıkarlar için çalışma, bireysel çıkarlardan uzak durma, kâr peşinde koşmanın doğaya ve çevreye vereceği zarar vb. gibi sosyalizme, merkezi planlamaya ve kollektivizme selam gönderen, kapitalizmi yerden yere vuran yorumlara rastlanabileceği gibi, bireysel çıkar peşinde koşmanın önemi, elindekiyle yetinmemenin ve sürekli bir arayış içinde olmanın ekonomik gelişme ve toplumsal çıkarlara da hizmet etmesi (“görünmez el” öğretisi), vb. gibi kapitalizm ve bireyciliğe selam gönderen yorumlara da rastlanacaktır.

Eserin mesajı ilginçtir: Muhterislerin, iktidar-perestlerin, düzenbazların, üçkağıtçıların, alavere-dalavere sahiplerinin, ahlâksızların, hilekârların da mebzul miktarda olduğu refah içinde yaşayan bir toplum; bir mucize olup da ahlâklılar, dürüstler, azla yetinip hiçbir hile-hurda yapmayan âbid-zahidler toplumuna dönüştüğünde talep azalmış, lüks ve sefahat bitmiş, mesleklerin çoğuna ihtiyaç kalmamış, işsizlik başlamış, sonunda açlıktan nefesleri kokan arılar, kovayı terk edip bir ağaç kovuğuna sığınmak zorunda kalmıştır. Ana fikir açıktır: Aşırı hırs, alvere-dalavere, hırs, açgözlülük, lüks ve sefahat, kendi menfaati peşinde koşarken ölçüyü kaçırma, günahkâr eylemler vb. gibi ahlâken onaylanması zor, hiç de erdemli tutum ve davranış olarak görülemeyecek bazı bireysel kusurlar, zaafılar, aşırılıklar esasen toplumun dinamizmi, gelişmesi, büyümesi, üretimin artması, yeni ürünler, yeni yöntemler geliştirilmesi, mal ve hizmet bolluğu ve refah açısından gereklidir. Herkesin âbid-zahid yaşadığı, bir lokma-bir hırka zihniyetini benimseydiği, azla yetindiği, bütün zaafılarını bastırdığı, günah işlemeyen bir toplum fakirleşmeye, zayıflamaya, giderek etkisizleşmeye ve yok olmaya mahkûmdur...

Bu söylenenler ışığında elinizdeki çalışmada, Mandeville'in bireysel kusurlar ile toplumsal refah arasındaki ilişkiye dair görüşleri detaylandırılmakta, eleştirileri ele alınmakta ve onun düşüncelerinin modern ekonomi ve ahlâk felsefesi üzerindeki etkileri incelenmektedir. Eser temel argümanları ve bunun ima ettikleri, içermeleri açısından önemli olup, iktisat, ahlâk, felsefe, iktisadi kalkınma, toplumsal gelişme ve refah arasındaki karmaşık ilişkiler üzerine kafa yoranlara faydalı olması umulan, önemli bir eserdir. "Kötülüğün ve kötülerin varlığı" sorunu –bırakın sıradan insanı- kerli-ferli, yazar, edebiyatçı, romancı, ilahiyatçı ve filozof takımını bile uğraştıran bir sorundur. Ayrıntılara girmenin yeri burası değildir; ancak şu kadarını söylemek gerekir ki, dünyanın imtihan dünyası olabilmesi, Cennet ve Cehennem boş yere yaratılmış olmaması, dünyada kötülerin ve kötülüğün varolmasını zorunlu kılar, ki eserin ana fikriyle bu olgu son derece uyum içindedir...

Eser önce Zekai Özdemir tarafından şerh edilmiş, daha sonra Mustafa Acar tarafından baştan sona yeniden ele alınmış, yer yer eklemeler, çıkarmalar, tashihsler ve yeniden yorumlarla son şeklini almıştır. İtiraf etmek gerekir ki, biri daha anti-kapitalist, sosyalist-kollektivist modelin de kendine göre erdemleri olduğuna inanan, tekke dervişlerine taş çıkartacak kadar mistik dünyanın dehlizlerinde dolaşan, abid-zahid; buna karşılık öbürünün "anti-kapitalist safsatalar"la ilgili kitap çevirecek kadar anti-sosyalist, bireycilik, serbest piyasa, serbest ticaret ve girişimci kapitalizmin daha tercihe değer bir model olduğuna hararetle inanan, mistik dünyanın insanı abid-zahid bir kula dönüştüren erdemlerinden nasibini alamamış (!) iki yazar-mütercim-ilim adamı arasında iki tarafı da memnun edecek bir orta yol bulmak, tahmin edileceği gibi, kolay değildir, çok zordur; ikincisini zaman zaman saç-baş yolduracak bir zahmete girmeye mecbur etmiştir. Dolayısıyla şiirin alegorik, metaforik, farklı şekillerde yorumlanabilecek semboller dünyasında gezinirken zaman zaman kollektivist, planlamacı karma ekonomi modeli, zaman zaman da bireyci, serbest ticaretçi, serbest piyasacı, rekabetçi kapitalist model lehine yorumların arzı endam etmesine şahit olduk. Yine de fazla kırıp dökmeden, yer yer iki tarafın da hakkını veren, herkesin kendine bir pay çıkarabileceği, "hem nalına, hem mihına vuran," eninde sonunda şiirin ana fikriyle tutarlı olmaya gayret eden bir metnin ortaya çıktığını umuyoruz.

Türk düşünce hayatına yararlı olması, iyilik-kötülük, bireysel kusurlar-kamusal yararlar gibi bazı mühim konular üzerinde yeniden düşünmeye vesile olması temennisiyle...

Prof. Dr. Mustafa Acar, Konya

Prof. Dr. Zekai Özdemir, İstanbul

17 Aralık 2025

Mandeville'in Arılar Masalı'nı Takdimi

Sadece çok az sayıda insanın kendisini anlayabilmesinin en büyük nedenlerinden biri, yazarların çoğunun insanlara ne olmaları gerektiğini söylemesi; fakat onlara gerçekte ne olduklarını söylemeyi pek dert etmemesidir. Kendi adıma, kıymetli okuyucuyu veya kendimi kayırmaksızın, inanıyorum ki insan, -et ve kemiğin yanısıra- pek çok arzusunun bir bileşimidir. Bu arzuların her biri, zamanı gelince harekete geçip de üste çıktıığında, kişi istesin ya da istemesin, ona hükmeder.

Bu şiirin konusunu, güya utandığımız bu vasıfların toplumun büyüyüp gelişmesine büyük katkıda bulunduğunu göstermek oluşturmaktadır. Ancak, şiir boyunca paradoks arz eder gibi görünen bölümler için giriş kısmında bazı açıklayıcı notlar bulacaksınız. Daha yararlı hale getirmek üzere, insanın, kusurlarına rağmen, erdemle kusuru ayırmayı öğrenmek için bundan daha iyi bir donanımına sahip olmadığını göstermeye uygun düştüğüne inandığım bir açıklama.

Okuyucudan şunu aklından hiç çıkarmamasını rica ediyorum: İnsan demekle Yahudileri ya da Hristiyanları değil, sadece İnsanı kastediyorum; olduğu haliyle, bâtından habersiz olan insanı.